

МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ И ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ РАЗВОЈОТ (СО ОСВРТ НА МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО)

УДК: 316.483:316.723-021.463(497.7)“2001“

1.02 Прегледна научна статија

Резиме

Овој труд го разработува прашањето за мултикултурализмот, (сфатен во хетерогена етничка смисла), од една страна како причина за конфликти, а од друга страна во функција на политика за развој. Во првиот дел се дадени примери на теоретски видувања според кои, етничката хетерогеност во мултикултурниите општества е причина за конфликти, кој последователно влијае врз развојот и примери на политика за спроведување на мултикултурализмот кои може да доведат до развој. Во вториот дел на излагањето е наведен осврт на македонското мултикултурно општество во контекст на претходно изнесените теоретски видувања. Односно направена е анализа на причините кои доведоа до конфликти, кој избувна во 2001 година и спроведените политики за одразување на мултикултурниот карактер во функција на развој.

Клучни зборови: *мултикултурализам, конфликти, развој, македонскиот случај*

1. Вовед

Тргувајќи од 80-тите години на 20-тиот век, прашањата поврзани со мултикултурализам повторно стануваат актуелна тема на филозофско-политичките и економски дебати. Додека филозофите и политиколозите се занимаваат со теми за признавање на разликите и нивна правна заштита, економистите ја анализираат поврзаноста помеѓу културната хетерогеност и економскиот развој. Во 90-тите години како резултат на новиот бран на

¹ Доцент, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

конституирање на национални држави, појава на етнонационализам и зачестени меѓуетнички тензии во источниот дел на Европа, истражувањата се ориентираат кон изнаоѓање на нови решенија поврзани со заштитата на малцинствата во мултикултурните општества и анализи за влијанието на културната, односно етничката хетерогеност врз развојот. На оваа тема, теоретичарите се поделени врз основа на два различни става: оној според кој етничката хетерогеност во мултикултурните општества е пречка за развој и оној според кој се тврди дека преку спроведување на соодветни политики може да се придонесе во развојот. Во првиот дел на трудот се изнесени повеќе теоретски видувања во однос на поврзаноста помеѓу мултикултурализмот, односно етничката хетерогеност, конфликтите и развојот, додека во вториот дел е направен осврт на македонското мултикултурно општество во контекст на претходно изнесените теоретски видувања.

2. Мултикултурализмот, конфликтите и развојот

2.1. Етничката хетерогеност како причина за конфликт и негативното влијание врз развојот

Тврдењето дека постои поврзаност помеѓу мултикултурализмот, (во смисла на етничка, јазична, религиска хетерогеност) и конфликтите, го споделуваат бројни научници и истите нудат различни толкувања и причини. Тргувајќи од тезата според која етничките хетерогени општества се повеќе склони кон конфликт, финскиот политиколог Тату Ванханен (Tatu Vanhanen), тргнува од неколку хипотези: дека во сите општества во кои постои значајни етнички поделби, тие водат кон конфликти на етнички интереси, дека колку поголема е етничката поделба, толку повеќе политичките и други интереси за конфликт имаат тенденција да се канализираат по етничка линија и дека нивото на конфликтот е понизок кога политичките институции се засновани на реципроцитет. Во својата книга *Ethnic Conflicts Explained by Ethnic Nepotism* ги изнесува резултатите од своето истражување во која опфаќа анализа на етнички конфликти во 148 нации. Меѓутоа, тргнувајќи од тоа дека *Дарвиновата* борба за ресурси е во срцето на секоја политичка борба и дека човекот билоски е програмиран да го подобри сопственото преживување, тој тврди дека конфликтите постојат во сите општества, и дека во случај на конфликт се фаворизира здружување по роднинска линија, отколку по нероднинска, придржувајќи се на концептот на Pierre L. Van den Berghe за етничкиот непотизам².

2 Louis Andrews (Reviewed by), Understanding multiethnic politics, Tatu Vanhanen, *Ethnic Conflicts Explained by Ethnic Nepotism*, Stamford, Connecticut: JAI Press Inc., 1999
<http://www.toqonline.com/archives/v2n4/TOQv2n4Andrews.pdf> (26.12.2016)

Кога сме кај прашањето кое се однесува на борбата за ресурси и здружување по родинска или етничка линија, американските истражувачи Дејвид Лејк и Доналд Рочилд (David Lake, Donald Rotchild) како основна причина за конфликти во хетерогените општества ги вбројуваат оние ресурси кои најчесто се сметаат за оскудни, а даваат посебни бенефиции како на индивидуално, така и на колективно ниво и заради нивната оскудност стануваат предмет на натпревар, односно конфликт³. Во редот на овие ги вбројуваат: правата на сопственост, работните места, стипендиите, пристапот кон образовниот процес, јазичните права и владини договори. Индивидуите и групите кои поседуваат политичка моќ, вообичаено, имаат привилегиран пристап во контролата и дистрибуцијата на овие ресурси, кои претставуваат извор на поголема благосостојба. Во мултикултурните општества, според нив, таквата моќ е во рацете на мнозинската етничка група, заради која причина малцинските групи се чувствуваат помалце привилегирани и исклучени од овие привилегии и борбата во натпреварот за истите ги прават основа за конфликт во ваквите општества.

За разлика од ресурсите кои се наведени како основни елементи за натпревар и борба, односно причина за конфликт во хетерогените општества, други научници се занимаваат со етничките карактеристики, меѓу кои јазикот и религијата, и нивната поврзаност со конфликтите.

Според Јозе Г. Монталво и Марта Рејнол Керол (Jose G. Montalvo, Marta Reynol Querol), од етничките компоненти (меѓу кои традицијата, јазикот и религијата) онаа која има најголемо влијание за создавање на конфликт е религијата. Во нивното истражување за односот помеѓу религиската различност и потенцијалност за конфликт земаат предвид два индикатори: религиската фрагментираност, чиј индекс расте со растот на бројот на религиски групи, но нема негативни ефекти врз стапката на раст во една држава и религиската поларизација, која го достигнува својот максимум кога постојат две религиски групи со еднаква големина, кои меѓусебно се перципираат како закана за сопствените интереси и може да имаат негативен ефект врз стапката на раст на државата⁴.

Друг важен фактор кој се истакнува како причина за конфликти во мултикултурните општества е јазикот. Британскиот истражувач Колин Вилијамс (Collin Williams), кој се занимава со социјални прашања, тврди дека јазикот е

3 David A. Lake, Donald Rothschild, *Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict*, International Security, 21 (2), 1996, стр. 41–75
[http://dss.ucsd.edu/~dlake/Reprints/Containing%20Fear,%20IS%2021,%202%20\(1996\).pdf](http://dss.ucsd.edu/~dlake/Reprints/Containing%20Fear,%20IS%2021,%202%20(1996).pdf) (25.12.2016)

4 Jose G. Montalvo, Marta Reynal Querol, *Religious polarization and economic development*, Economic letters, n 80, Agosto 2003, стр. 201–210
http://www.econ.upf.edu/~reynal/ec_let_august03.pdf (27.12.2016)

еден од факторите кој може да предизвика конфликт⁵. Според него, јазикот, како една од карактеристиките за етноста, се користи како главно средство за мобилизација на групата и за етничкиот сепаратизам. Тој го дефинира јазикот како средство за медијација помеѓу минатото и сегашноста во кој се складира колективниот идентитет на една група, која е вкоренета на националната територија, и заради ова секој обид да се оспори истото, води кон реактивна етничка опозиција.

За разлика од претходните истражувачи кои стваат акцент на ресурсите и на елементите за етничка идентификација, политиколозите Лејпарт и Хоровиц (Arend Lijphart, Donald Horowitz) истакнуваат поврзаност помеѓу институционалната форма и етничкиот конфликт. Според тезата на Лејпарт, во плуралистичките општества пропорционалниот систем доведува до подобра застапеност на групите и оттука подобро заштитува од конфликт помеѓу различните групи, додека Хоровиц, го поддржува мнозинскиот систем, кој според него принудува на коалиција помеѓу политичките партии, што значи гаранција за меѓусебна соработка. Според Лејпарт, ваквото решение е привидно, бидејќи агрегацијата не би функционирала, доколку секоја група не се чувствува реално претставена, заради која причина консоцијалната демократија всушност може подобро да ги спречи конфликтите.

Поврзувајќи се на прашањето за конфликтите, Самуел Хантингтон, (Samuel Huntington) дава свое гледиште од друг аспект. Тој тврди дека во хетерогените етнички општества конфликтот се појавува во моментот кога во државата отпочнува процесот на транзиција со премин од авторитарен режим кон демократски режим⁶. Според него, процесот на демократска транзиција стимулира конфликт, бидејќи воведувањето на демократски процедури има тенденција да креира политички натпревар кој се води по етничка линија и оттука конфликтот најчесто е поврзан и зависи од социополитичката култура на различните етнички групи и од степенот на инклузијата на политичката елита од секоја етничка група во новиот демократски режим.

Сите овие гледишта наведени во овој труд како и други бројни, покажуваат дека етничките хетерогени општества се склони кон конфликти, кои од своја страна пак, имаат директно влијание врз економскиот развој во едно општество.

Структурал-функционалистите Берт Хоселитц и Марион Леви (Bert Hoselitz Marion Levy), зборувајќи за помалку развиените земји во рамките на теоријата за модернизација сметаат дека, економскиот развој е условен од

5 Како примери ги зема конфликтите поврзани со етничкиот сепаратизам кои се јавуваат за време на 19-тиот век во рамките на процесот на конституирање на државите - нации.

Collin H Williams, "More than tongue can tell: linguistic factors in ethnic separatism", in John Edwards (edited by), *Linguistic minorities, policies and pluralism*, Academic press, London, 1984, стр. 215

6 Samuel Huntington, *Lo scontro delle civiltà e il nuovo ordine mondiale*, Garzanti, Milano, 1997

културните аспекти и социјалната структура на населението, и дека всушност социјалните норми, културните традиции и институции се оние кои претставуваат пречка за нивниот развој. Во овој контекст според Хоселитц, модернизацијата треба да отпочне токму од социјалната структура и од културата, за да оттука се претвори во економски развој⁷.

Кога се зборува за социјална структура, Адора Офодајл (Adora Ofodile) од Дјук Универзитетот, наведува дека значителната етничка различност креира социјални бариери, кои се главен фактор за отежнатата интеграција на самите индивидуи, која пак, од своја страна го редуцира нивото на социјалниот капитал и го успорува економскиот раст. Резултатите од нејзиното истражување, кое ги опфаќа афричките земји, покажуваат дека колку е пониско нивото на различност, помали се конфликтите и стапките на корупција, а повисок е економскиот раст⁸.

Слично вакво истражување прават и американските економисти Вилијам Естерлеј и Рос Лавин (William Esterlay, Ross Levine) преку вкрстените анализи на нивоата на фрагментација и на стапката на раст на сите земји во светот во периодот помеѓу 1960 и 1988 година. Според нивната теза, колку повеќе државата е фрагментирана, толку повеќе е лимитиран економскиот перформанс и етничката различност има директен ефект врз економскиот раст⁹.

Идејата дека етничката хетерогеност е една од основните причини за политичка нестабилност и пречка за развојот во мултикултурните општества, предизвика поставување на нови хипотези, како онаа за алтернативен развој кој се фокусира на етничката група и нејзиниот хабитат како потенцијални субјекти за акција за развојот. Во продолжение се изнесени неколку теоретски видувања во однос на прашањето како хетерогеноста, спротивно на веќе изнесеното, може позитивно да влијае врз развојот.

7 Silvia Cortellazzi, Silvia Spreafico, Italo Piccoli e Lino Sartori, *Il lavoro sostenibile, Politiche di lavoro, territorio e sviluppo locale*, Franco Angeli, Milano, 2004, стр. 22

8 Податоците се однесуваат на растот на БДП по глава на жител, регистрирани во периодот од 15 години, во 56 различни земји и истите покажуваат негативна поврзаност од 0,3 % економски раст во однос на нивото на етничката различност.

Adora Ofodile, *The impact of ethnic diversity on economic growth: the case of African countries*, paper, April 2001

<https://sites.duke.edu/djepapers/files/2016/08/ofodile.pdf> (26.12.2016)

9 Резултатите од овие анализи покажуваат дека со еднаквост на сите други социо-економски услови, се јавува просек од 2 % во стапката на растот на просечниот приход по глава на жител во корист на хомогените етнички држави.

William Easterly e Ross Levine, *Africa 'growth tragedy: Policies and Ethnic divisions*, The Quarterly Journal of Economics, 1997

https://williameasterly.files.wordpress.com/2010/08/17_easterly_levine_africagrowthtragedy_prp.pdf (26.12.2016)

2.2. Политики за мултикултурализам во функција на развој

Претставниците од агенциите на Обединетите нации заедно со научниците од различни социјални науки, разработија нови пристапи за рedefинирање на функцијата на развојот, вреднувајќи ја улогата на културата и социјалната структура на индивидуите во општеството. Интересот за ваквиот пристап се консолидирал дотолку повеќе, колку што растеше свеста дека автохтоните култури имаат свој начин на организација во производството, кое се заснова на вредностите, кои пак надворешните набљудувачи не можат да ги разберат¹⁰.

Еден од социолозите кој при своите истражувања применува вакво пристап, е мексиканецот Родолфо Штавенхаген, (Rodolfo Stavenhagen) кој се фокусира на тезата за *етноразвој*. Оваа теза произлегува од стратегијата позната како self-reliance, се развива во 80-тите години од 20-тиот век земајќи го предвид културниот и антрополошкиот карактер и повторно се актуализира со влошување на етничките односи во новите независни плурални општества. Терминот self-reliance кој во превод значи *верба во сопствените способности*, има за цел да промовира освестување кај автохтоните народи во однос на сопствените способности и сили. Преку ваквиот пристап, целта е да се промовира партиципирани развој во земјите од Третиот свет, кој би довел до подобрување во економската, политичката и социјалната сфера и истиот би требало да тргне од долу нагоре преку валоризација на економските, природните, културните и социјални постоечки ресурси на локално ниво¹¹. Тргувајќи од ваквиот пристап, тезата за етноразвој подразбира процес на соодветен развој за една одредена етничка група во рамките на глобалното општество. Оттука, според ова гледиште, етничките групи треба да имаат загарантирано право на политичко претставување, кое ќе овозможи партиципација во одлуките за прашањата кои се однесуваат на нив, оставајќи им слобода на избор на развој кој ќе соодветствува на нивната традиционална и културна различност. Ваквиот тип развој ја нагласува неопходноста да се стави потпора на нивните внатрешни енергии, кои треба да се бараат во културата на групата, во ресурсите и креативниот потенцијал, неопходни за соочување со модерниот свет¹². Иако во одредени ситуации етноразвојот предлага форма на слободи за спроведување на правото на самоопределување, тоа не значи дека неопходно поставува барање за фрагментација на државата-нација, туку прецизира рedefинирање на социјалната и националната структура и

10 Barbara Bonciani, Sviluppo, in Mario Aldo Toscano, (edited by), *Introduzione alla sociologia*, 13 edizione Franco Angeli, Milano, 2006, стр. 291

11 Di Mario A. Toscano, *Introduzione alla sociologia*, Franco Angeli, 2006, Milano, p. 291

12 Giuseppe Scidà, *Avventure e disavventure della sociologia dello sviluppo*, Franco Angeli, Milano, 2004, стр. 239

збогатување на комплексната композиција на модерната држава, препознавајќи ја легитимноста на аспирациите на културните различни етноси, кои ѝ даваат форма на нацијата во самата себе¹³. Земајќи го предвид ваквиот тип етноразвој за кој зборува Штавенхаген, шведскиот економист Бјорн Хетне, (Bjorn Hettne) наведува дека развојот може подобро да се обезбеди преку заштитата на културните, религиозните и јазични права во рамките на структурата на еден функционален систем¹⁴. Затоа што правата поврзани со културата и јазикот на една малцинска група, во прв план се потребни за признавање на сопствениот етнички идентитет и за одржување на нивната култура и јазик, а во втор план ваквото признавање на културните и јазични разлики се смета за важен фактор како за индивидуалниот развој, така и за развојот воопшто.

Зборувајќи за вредноста на културната различност, Шалом Шварц (Shalom Schwartz) смета дека интеркултурната разлика, како и интракултурните разлики придонесуваат бездруго за збогатување на животот на индивидуите, додека мислењето на Вилијам Кимлика (William Kymlicka) е дека вредноста на различноста, во рамките на една култура, им нуди на индивидуите различни опции, зголемувајќи ја лепезата на избор. Според Кимлика, културната разлика има поголема вредност и од естетска гледна точка затоа што дава поинтересна смисла на светот и нуди алтернативни модели на социјална организација, кои би можеле да бидат корисни кога постои потреба да се прилагодиме на нови опкружувања или услови¹⁵.

Дека различноста и културните фактори може да придонесат кон развојот, смета и американскиот академик Мајкл Портер, (Michael Porter), кој посочувајќи на бројноста на јазици и култури во кои ужива швајцарското општество, наведува дека разликите во економските национални структури, во вредностите, во културите и во историите, имаат важен придонес за конкурентниот успех на едно општество¹⁶.

Земајќи ја предвид мултијазичноста на општеството, претходно беше истакнато дека јазикот е најзначајниот елемент како за идентификација, така и за комуникација и развој на една индивидуа, меѓутоа истиот претставува и основно средство за мобилизација и за промоција на сопствената култура. Кога се зборува за јазикот, одредени социолози го поврзуваат со две основни функции: симболична функција, поврзана со политичките и културни белези, (како на пример, чувството за национален идентитет и политички побарувања) и комуникативна функција, која дозволува пренесување на информации во широк опсег. Оттука, во прв план, јазикот може да биде сфатен како израз

13 Идем, стр. 240

14 Bjorn Hettne, "Ethnicity and development: an elusive relationship", in D. Dwyer, D. Drakakis-Smith, *Ethnicity and development*, John Wiley and sons, Chichester, 1996, стр.24

15 Will Kymlicka, *Cittadinanza multiculturale*, Il Mulino, Bologna, 1999, стр. 213

16 Michael Porter, *The competitive advantage of nations*, Macmillan, London, 1990

на една посебна заедница и носител на нејзиното искуство, нејзината визија за светот и нејзиниот систем на естетски вредности, додека во втор план претставува средство за изразување на индивидуите и групите, и размена меѓу нив. Бидејќи секој јазик е поврзан со една порција на човечкиот род, замената на јазикот или неговата распространетост директно го изразува намалувањето или зголемувањето на влијанието на заедницата која го зборува тој јазик¹⁷. По ова прашање Вилијамс тврди дека, да се редуцира способноста на изразување на сопствениот јазик може да предизвика нестабилност и ослабнување на развојот. Неговата теза се заснова на фактот дека комуникацијата е интегративен дел од развојот, причина заради која признавањето на еден одреден јазик во мултилингвистички контекст, може да биде сфатено како да се фаворизира една група на сметка на друга. Одлуката да се користи и промовира еден или повеќе јазици во една земја е диктирана од волјата на етничкото мнозинство и од социјалните класи кои аспирираат да го прошират и зацврстат јазикот кој го користат, за сметка на јазиците на другите¹⁸. Тоа што Вилијамс го смета за важно за стабилноста и развојот на едно мултикултурно општество, е изборот на јазична политика. Неговата теза се состои во идејата дека секој јазик е израз на една одредена култура и дека секој избор на јазик е секогаш бенефиција на една јазична заедница. Според него, планирањето и јазичната политика се важни и треба да бидат формализирани преку образовни политики, политики за вработување и комуникации. Доколку јазичната политика е хармонична и ефективна, колективните енергии би можеле да се распределат во различни насоки, меѓутоа, ако во спротивно истата е авторитарна и дисфункционална, може да доведе до здружувања, регионален сепаратизам, граѓански војни и тотален распад.

3. Мултикултурализмот во Македонија помеѓу теорија и пракса

Република Македонија ја прогласи својата независност врз основа на референдумот одржан на 8 септември 1991 година и беше меѓу првите држави од југословенската федерација која доби позитивна оценка од Бадинтеровата комисија (која, покрај другото, како значаен фактор го земаше предвид и прашањето за заштита на малцинствата) и излезе од федерацијата без вооружен конфликт. Одредени внатрешни несогласувања секако дека постоеја и донекаде, би можело да се каже, дека истите се поистоветуваат со она што го тврди Хантингтон, односно дека процесот на демократската транзиција стимулира конфликт, бидејќи воведувањето на демократските процедури има тенденција да

17 Stefania Giannini, Stefania Scaglione (edited by), *Introduzione alla sociolinguistica*, Carocci, Roma, 2003, p. 209

18 Collin H. Williams, *Linguistic minorities in democratic context*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, стр. 78–80

креира политички натпревар кој се води по етничка линија и оттука конфликтот најчесто е поврзан и зависи од социополитичката структура на различните етнички групи и од степенот на инклузија на политичката елита.

Во Македонија во периодот помеѓу 1990 и 2000-та година беа формирани 89 политички партии кои покрај на идеолошка основа, беа формирани врз етничка, односно национална основа. Меѓутоа, иако инклузијата на националностите во Македонија во политичката елита беше на завидно ниво, реализацијата на нивните барања не можеа да се остварат без волја на партиите од мнозинското етничко население, односно македонските партии. Имено, еден дел од населението, она со албанска национална припадност, уште на самиот почеток од осамостојувањето на Републиката, го бојкотираше референдумот за независност на Македонија, се воздржа од гласањето на Уставот на Република Македонија, организираше референдум за статусот на Албанците во Македонија, односно нивна автономија и прогласување Република Илирида, не учествуваше во пописот на населението одржан во 1994 година, основаше нелегален универзитет на албански јазик, сè со цел да ги истакне своите сериозни намери во поставувањето на барањата кои се однесуваа на добивање конститутивен елемент на албанската националност, на исто рамниште со македонскиот народ, официјализирање на албанскиот јазик, вработувања во државната и јавна администрација и ред други прашања. Некои од овие барања беа делумно исполнети, но не доволно за припадниците на албанската националност, кои своето незадоволство, десет години подоцна го преточија во вооружен конфликт.

Од македонската страна, Уставот кој се засноваше на либерално демократски принципи, гарантираше еднаквост на правата и слободите на сите граѓани на Република Македонија. Во контекст на ова, беше и неговата заложба за поддржување на недискриминација и гарантираше еднаквост на сите граѓани пред законот. Заштитата, пак, на националностите беше подигната, дури, и на ниво на посебна темелна вредност, во смисла на обезбедување на слободно изразување на националната припадност, додека за негувањето и развојот на сопствениот идентитет и национални особености, беа обезбедени посебни одредби како во уставот, така и на законско ниво. Со сето ова се сметаше дека е сосема доволно да се отпочне живот во транзициониот период на новата независна држава.

Македонскиот народ кој со векови се бореше за независност, конечно ја постигна посакуваната цел: конституирање на Македонија како национална држава на македонскиот народ, и најбитното се однесуваше на тоа, во независна и слободна Македонија, конечно да се истакне и промовира македонскиот идентитет со сите негови одлики, карактеристики и симболи. Имено, една од најважните улоги при декларирање на независност на една држава, (посебно во услови на постоење критичен момент при распад на една федерација),

секако дека ја има националниот елемент, кој е основен при конституирање на државата. Меѓутоа во еден таков круцијален момент за македонската историја, припадниците на националностите, односно Албанците, Турците, Власите, Ромите и другите националности кои живеат во Република Македонија, не беа заборавени, напротив, за нив се гарантираше целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство со македонскиот народ. Уставот ни во еден случај не промовираше дискриминација кон другите националности, ниту пак државата се основаше на сметка на нивна штета, единствениот проблем што се појави, се однесуваше на фактот дека две народности, албанската и турската кои имаа статус на конститутивна народност (кој статус го уживаа според Уставот на Социјалистичка Република Македонија од 1974 година¹⁹⁾) во новиот Устав беа дефинирани како националности.

Според теоретските видувања, конфликтите во мултикултурните општества се карактеристична појава и како што беше наведено, причините за тоа може да бидат од различен карактер, односно поврзани со јазичните и религиски различности, изборниот систем, распределба на оскудни ресурси итн. Земајќи ги предвид овие видувања, во продолжение како пример за анализа на мултикултурно конфликтно општество е земен македонскиот случај.

Конфликтот кој избувна по 10 години од прогласувањето на независноста на Македонија, не беше резултат на религиска фрагментација или поларизација, како што сметаат некои теоретичари во однос на причините за конфликтите во мултикултурните општества, затоа што изјаснувањето на религиската припадност на овие простори е слобода која граѓаните отсекогаш ја уживале. Имено, уште од времето на Отоманската Империја, населението има право на религиска вероисповед и во неговите рамки се делело на муслиманско и немуслиманско население. Ова право го гарантира и Уставот на независна Македонија од 1991 година во членот 19 во кој се одредува гарантирање на слободата на вероисповед и слободно и јавно изразување, поединечно или во заедница со други, изразување на верата, како и еднаквост пред законот на Македонската православна црква и другите верски заедници и религиозни групи. Всушност во однос на ова прашање, припадниците на албанската националност не ја оспоруваа слободата на вероисповед, меѓутоа се противеа

19 Имено, преамбулата на Уставот од 1974 година Република Македонија беше дефинирана како „национална држава на македонскиот народ и држава на припадниците на албанската и турската народности кои живеат во неа“. До губење на овој статус дојде со прогласување на Амандман LVI на овој Устав од Собранието на СРМ на 19 јули 1989, објавен во „Службен весник на СРМ“ бр. 29, од 26 јули 1989 година. Според овој амандман: „Социјалистичка Република Македонија е национална држава на македонскиот народ, заснована врз сувереноста на народот и врз власта и самоуправањето на работничката класа и на сите работни луѓе, и социјалистичка самоуправа демократиска заедница на работните луѓе и граѓаните на македонскиот народ и рамноправните со неа припадници на другите народи и народности кои живеат во неа.“

на политиката на етнизација што се спроведуваше од страна на мнозинството, односно, како што професорот Али Пајазити вели и посочува, „ујгојџреба само на христијански симболи на банкнотите, усвојување на христијанските йразници како национални, издигање на крстови итн.“²⁰ Независно од ова, религијата, во македонскиот случај е карактеристика со која се истакнуваат разликите меѓу населението, но не беше едно од основните барања и причина која доведе до конфликтот во 2001 година. Она што се бараше по однос на ова прашање беше рамноправниот статус, односно уставно изедначување на Исламската верска заедница со Православната македонска црква. Во секој случај, двете најдискутирани прашања во првата деценија, на кои албанските пратеници инсистираа, беа барањата поврзани со признавање на македонските Албанци како конститутивна нација и поголеми јазични права за Албанците, преку кои би се овозможило пошироко користење на албанскиот јазик во јавните институции и во универзитетското образование. Имено, иако со уставниот член 7 се гарантираше употреба на јазиците на националностите во единиците на локалната самоуправа каде што се мнозинство и каде живеат во значителен број согласно законот, истата употреба беше условена и ограничена. Причините кои беа наведени од страна на албанската националност, во однос на ова ограничување се однесуваа на непостоење на право на користење на својот јазик во одредени документи и во комуникацијата со јавните институции, односно никаков потенцијал за остварување на барањето за официјализирање на албанскиот јазик. Правото на образование на националностите на својот мајчин јазик пак, беше уставно загарантирано и се спроведуваше во основните и средните училишта како што законите за овие два степени на образование тоа го уредуваа. Според нив, во средините во кои имаше доволен број ученици припадници на албанската, турската и српската националност, за нив наставата се изведуваше на нивниот мајчиниот јазик. Меѓутоа, албанската националност и покрај ова, континуирано го истакнуваше барањето за обезбедување на настава на албански јазик и на ниво на високото образование. Ваквото барање, во голема мера, драстично почна да се наметнува по укинувањето на автономниот статус на Косово во рамките на Република Србија, што, бездруго, имаше последици и врз Приштинскиот универзитет на кој дотогаш, покрај на српски, наставата се изведуваше и на албански јазик. Немоќта во тоа време, во рамките на режимот на Слободан Милошевиќ, да се променат работите на подобро, на некој начин најде добра подлога, ова прашање да се разгори и во Македонија. Како и да е, иако македонскиот Устав ги гарантираше правата на националностите во согласност со меѓународните норми, дури и на повисоко ниво, спроведувањето на истите, албанските политичари, може да се каже, дека го перципираа како авторитарно.

20 Али Пајазити, „Мултикултурализмот: нова визија за иднината на Македонија“, во Иван Додевски, (edited by), Мултикултурализмот во Македонија, модел во настанување, Foundation Open Society Institute - Macedonia, 2005, стр.45

Ако во однос на ова прашање, се потпреме на она што го тврди Вилијамс, дека авторитарната политика се смета за дисфункционална и дека како таква води кон регионален сепаратизам, здружување, сојузништво, граѓанска војна и тотален распад, во македонскиот случај го имаме следното. Во албанскиот случај во Македонија, всушност јазикот покрај тоа што беше основно барање во однос на политичките прашања, истиот беше и основно средство за политичка мобилизација. Имено, по воведувањето на плурипартискиот систем, јазикот беше основен елемент за партиска мобилизација. Партиите освен по своите политички идеологии се основаа по етничкиот, односно јазичниот елемент на националностите и истите беа поддржани од „јазичниците“ припадници во населението. Секоја партија по национална основа ги застапуваше барањата на својата националност и се бореше за повеќе права во општеството. Иако правата се засноваа на либерално-демократските принципи, а воедно беа обезбедени и права за одредени прашања поврзани со културата, верата, јазикот и изразување на идентитетот на националностите, истите според припадниците на албанската националност не беа доволни за нивниот животен раст и функционирање. За одредени прашања како што се вработеноста во државните и јавни институции и политичка партиципација во одлучувањето, постоеше своевидна скриена дискриминација. Во овој контекст ако се навратиме на она што го тврди Ванханен, а во одредена смисла е докажано и од истражувањето на Лејк и Рочилд, според кои основните причини за конфликт во едно општество произлегуваат од натпреварот за дистрибуција и контрола на оскудните ресурси, во македонскиот случај ја имаме следната ситуација. Имено, во македонското општество, според пописот во 1994 година мнозинскиот дел од населението е составено од македонскиот народ, кој претставува 66,6 %, додека останатиот дел од 33,4 % од населението е составено од различни националности, меѓу кои Албанци, Турци, Срби, Роми, Власи, муслимани, Бошњаци, Египѓани, Југословени и други. Земајќи ги предвид ресурсите за кои зборуваат истражувачите, односно работните места, стипендиите, пристапот кон образовен процес и јазичните права, групата која има моќ на контрола на дистрибуција на овие ресурси, е мнозинската група, и според нивната теза ваквата поставеност ги исклучува останатите од привилегии и предизвикува револт кај малцинската група кој може да премине во конфликт. Ако ги земеме предвид барањата на албанските политичари, се забележува одредено соодветствување со „оскудните ресурси“. Статистичките податоци покажуваат многу мала застапеност на припадниците на албанската националност во државниот и јавен сектор, меѓутоа не, и ограничен пристап кон образовниот процес. Напротив, во македонскиот случај се применуваше таканаречена позитивна дискриминација во однос на пристапот на националностите во процесот на високо образование, за кои постоеше посебна државна квота при упис на факултетите и образование на албански јазик на Приватниот универзитет за Југоисточна Европа во Тетово (од 2000-

та година), што не беше пак, случај со работните места во јавниот и државен сектор каде постоеше скриена дискриминација. Иако, мнозинската заедница во Македонија, која воедно е и мнозинска во институциите каде се донесуваат политички одлуки, правеше напори за задоволување на барањата и еднаква дистрибуција на горенаведените ресурси, незадоволството кај припадниците на албанската националност ќе продолжи во текот на целото прво десетлетие, за да на крајот кулминира со вооружен конфликт.

Имено, пречката за целосно реализирање на албанските барања лежеше и во нивната зависност од македонските поголеми партии кои го имаа водечкиот глас во парламентот. Првите избори во 1990 година²¹ беа организирани според мнозинскиот модел за избор на пратеници и обезбеди 95 места за македонските пратеници и 25 пратеници припадници на националностите, од кои 23 Албанци и 2 Роми. Добиените резултати покажаа дека ваквиот модел на избори не овозможи на ниту една партија да освои доволно гласови за самостојно формирање на влада, заради која причина беше формирана техничка влада. Во 1994 година составот на парламентот изгледаше вака: 81,8 % или 98 парламентарни места беа добиени од страна на македонските партии, 15,8 % или 19 места беа освоени од албанските партии, додека српските, турските и ромските партии освоија по едно место секоја, а влашката партија остана без свој претставник во парламентот. Земајќи ја предвид ваквата ситуација и со цел да се обезбеди поадекватна застапеност на помалубројните националности, на изборите во 1998 година беше применет мешовит изборен модел. Ваквиот модел всушност беше воведен со донесувањето на Законот за избор на пратеници и овозможи освојување на 85 парламентарни места според мнозински избор во два циклуси на гласање и 35 места врз основа на пропорционален изборен систем. Меѓутоа резултатите покажаа дека ниту овој модел не доведе до поголема застапеност на националностите во парламентот, односно адекватно претставување на интересите на сите, фаворизирајќи ги уште еднаш големите партии.

Севкупните резултати од трите циклуси на избори покажуваат константно учество на претставниците од македонските, албанските и ромските партии во парламентарниот состав, но не и ефективна партиципација во донесување на одлуките. Учеството на албанските политички претставници во Собранието беше обезбедено благодарение на албанското избирачкото тело кое ексклузивно гласаше само за албанските партии, или како што наведува Флоријан Бибер заради нивниот географски состав²². Нивното учество пак, во владата беше овозможено преку коалициите направени со мнозинските македонски партии,

21 <http://izbornaarhiva.mk/#e-1990-parliamentary>

22 Florian Bieber, Поделба на власта и имплементација на Охридски договор во Поделба на власта и имплементација на Охридски договор, Фондација Fridrich Ebert, Канцеларија Скопје, Скопје, 2008, стр.27 www.fes.org.mk

од чија волја всушност зависеше нивната партиципација.

Конфликтот во Македонија избувна во февруари 2001 година и беше резултат на повеќе директни или индиректни фактори, меѓу кои конфликтот во Косово од 1999 година, косовската бегалска криза, неостварените барања на албанската националност итн. Основните барања се однесуваа на дефинирање на Албанците како конститутивен народ, воведување на пропорционална застапеност на Албанците во јавните и владејачките органи, реформа на Законот за државјанство, универзитетско образование на албански јазик, користење на албанскиот јазик како втор официјален јазик и воведување на чист пропорционален избирачки систем. Целта на овие барања покрај тоа што беа насочени кон остварување на инклузија во општествените сфери, развој на албанскиот потенцијал преку образованието, застапеност во државните органи и овозможување на поголема застапеност на политичката сцена, целта и кон еднаква рамноправност со мнозинската група, односно со македонскиот народ, преку официјализирање на албанскиот јазик и конститутивноста на албанскиот народ.

Во Република Македонија воениот конфликт што се случи во 2001 година, со сигурност може да се каже дека беше поврзан со етничката различност, односно со барањата поврзани со неа, од страна на албанската националност, како најбројна во однос на останатите националности. Меѓутоа, земајќи ги предвид сите изнесени тези во однос на поврзаноста на етничката хетерогеност и конфликтите, може да се каже дека македонскиот случај е случај за себе, и тоа, како во однос на периодот на избувнување на самиот конфликт (по десет години од воведување на нов политички систем и период на постепено воведување на реформи кои беа насочени кон подобрување на статусот на националностите во Македонија), така и во однос на спроведување на политиките за одразување на мултикултурализмот, односно мултиетничкиот карактер, кои произлегоа од Охридскиот рамковен договор (ОРД) кој под покровителство на САД и ЕУ беше потпишан од четирите најголеми парламентарни партии (две македонски: ВМРО ДПМНЕ и СДСМ и две албански: ПДП и ДПА), за да стави крај на самиот овој конфликт.

Зачувувањето на мултиетничкиот карактер кој се споменува во основните принципи на Охридскиот рамковен договор е одраз на повеќе карактеристики преку кои населението се идентификува и ја одредува својата национална припадност. Земајќи ги предвид овие карактеристики, општеството се дефинира како мултијазично, мултирелигиско, односно мултиетничко. Според податоците од пописот спроведен во 1994 година, во Македонија Македонците го претставуваат мнозинскиот дел од населението со 66,6 %, додека останатиот дел од 33,4 %, беше составен од Албанци (22,9 %), од Турци (2,3 %), од Срби (2 %), од Роми (2,1 %), од Власи (1,2 %), од муслимани (0,4%), од Бошњаци (0,4 %), од Египќани (0,2 %), од Југословени (0,2 %) и од други (0,4 %). Процентуалноста

на националната припадност би можело да се претпостави дека беше одраз и на процентуалноста на јазикот кој се употребува како мајчин, додека во однос на религиската припадност населението е поделено на христијанско (речиси 70 %) и муслиманско (30 %) население. Ако се земат предвид овие податоци, може да се забележи дека постои појасна и едноставна поделба по религиска основа, (помалку од една третина од населението е со исламска вероисповед, наспроти две третини со христијанска вероисповед), отколку на јазична или национална припадност (каде имаме мнозинство од македонски народ кој воедно е носител на конститутивниот елемент на државата и 33,4 % припадници на националноста, од кои една помногубројна, албанската националност, која претставува 22,9 % од населението и други помали националности кои го претставуваат остатокот од 10,5 % од населението). Оттука, оние кои бараа изедначување на својот јазик и конститутивен елемент со македонскиот народ, се припадниците на албанската националност, која благодарение на своето опкружување: Република Албанија на западниот дел од Македонија и Косово на северниот дел од Македонија, беа окуражени да бараат повеќе права од останатите националности, и сметаа дека истите треба да им се остварат. Во една ваква ситуација не изгледа повеќе дека станува збор за барање за подобрување на статусот на албанската националност во општеството или промовирање на мултикултурно општество, туку, на некој начин изразување на претензија на оваа националност за бикултурно општество и своевидна федерализација на државата.

И покрај тоа што македонскиот Устав ги гарантираше сите права, надминувајќи ги дури и меѓународните стандарди, конфликтот во Македонија, на одреден начин, како што веќе беше споменато, избувна и како резултат на опкружувањето, односно збиднувањата кои се случиле во последното десетлетие кои го дестабилизираа целиот регион, (вклучувајќи ја војната во Босна и Херцеговина, бомбардирањето на Србија, поврзано со конфликтот во Косово и поддршката на меѓународната заедница за неговото разрешување). Во секој случај, македонскиот конфликт не само што повторно го раздрма регионот, туку претставуваше и закана за економска дестабилизација на државата. Како потврда на ова зборуваат и податоците од тој период. Така, во рок од неколку месеци од отпочнување на конфликтот во 2001 година, беше регистриран пад од 22 % на надворешната трговија, 10 % на волуменот на извозот и 29 % на увозот²³. Овие податоци, наведени како пример, сами за себе ги потврдуваат тезите дека мултикултурното општество е склоно на конфликт и дека истиот, покрај другото, има негативно влијание и врз економскиот развој на државата.

Оттука, за да се избегне конфликт и последици од поголеми размери, меѓународната заедница како што беше веќе споменато, посредуваше и во

23 Бранислав Саркањац, „Мултикултурализмот во Македонија,“ во Иван Додевски, (edited by), *Мултикултурализмот во Македонија: модел на настанување*, Foundation Open society-Macedonia, 2005, Скопје, стр. 27

потпишување на Охридскиот рамковен договор, кој се темели на основните принципи кои меѓу другото превидуваат зачувување на интегритетот на државата, никакви територијални решенија за етнички прашања, сочувување на мултиетничкиот карактер на општеството и негово изразување во јавниот живот. Политиките кои беа спроведени врз основа на одредбите на ОРД, промовираа мултикултурализам на локално ниво, преку формирање на 32 општини со мешано етничко население (од вкупно 84 општини и градот Скопје), од кои во 19 општини, мнозинското население припаѓа на една од заедниците кои на национално ниво претставуваат немнозинска заедница, (односно во 16 општини, мнозинството од населението е составено од припадниците на албанската заедница, во две општини од припадниците на турската заедница и во една општина од припадниците на ромската заедница). Во овие 32 мешани етнички општини, покрај македонскиот јазик во службена употреба се употребува и јазикот на заедницата која претставува повеќе од 20 % од населението во општината. На државно ниво пак, на целата територија на Република Македонија и во нејзините меѓународни односи, македонскиот јазик е службен јазик и е мајчин јазик на 66,49 % од населението, албанскиот јазик е мајчин јазик на 25,12 % од населението, турскиот јазик на 3,55%, ромскиот јазик на 1,9 %, српскиот јазик на 1,22 %, бошњачкиот на 0,42 %, влашкиот јазик на 0,34 % од населението и 1,04 % од населението користи друг јазик. Оттука, покрај македонскиот јазик, во 24 општини и во 4 општини од градот Скопје, службен јазик е и албанскиот јазик, во 4 општини турскиот јазик, во една општина ромскиот јазик и во една општина српскиот јазик.

На национално ниво, во однос на конститутивниот елемент во Преамбулата на Уставот терминот *националности* беше заменет со *граѓани* кои живеат во границите на Република Македонија кои се дел од албанскиот народ, турскиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, влашкиот народ, бошњачкиот народ, кои заедно со македонскиот народ ја конституираат независна и суверена Република Македонија. Во Уставот пак, се отфрли терминот националност и се замени со терминот заедница. Заради бројноста на овие „делови од народи“, истите се споменувани и како немнозински заедници. Со ваквата поделеност, албанската заедница од една страна не отскокнува во својот конститутивен статус, во однос на помалкубројните заедници, но истовремено има еднаков конститутивен статус и со македонскиот народ кој е многу повеќеброен.

Во однос на јазичното прашање, (кое според тврдењата на некои научници е едно од најбитните елементи како за идентификација, така и за комуникација и мобилизација), освен македонскиот јазик и кирилското писмо, како друг службен јазик се вовеле и албанскиот јазик и неговото писмо, под услови и на начин определени со закон, согласно амандманот 5 од Уставот на Република Македонија (заради причината дека е зборуван од најмалку 20 % од граѓаните, односно во албанскиот случај од страна на 25,12

% од населението), што практично значи: за употреба на издавање на лични документи и во органите на државната власт. албанскиот јазик стана службен јазик и во високото образование на новооснованиот државен Универзитет во Тетово, како и во 19 општини на локално ниво, во кои е зборуван најмалку од 20 % од населението, и може да се употребува во комуникацијата со подрачните единици на министерствата, додека за јазиците кои ги зборуваат помалку од 20 % од населението, се одредува дека одлучуваат органите на единицата на локалната самоуправа. Покрај ова беа воведени две одредби кои видно ја подобрија партиципацијата на немнозинските заедници како во јавната сфера, (преку одредбата за соодветна и правична застапеност на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа), така и во политичкото одлучување, (благодарение на воведувањето на пропорционален модел на избори на 120 пратеници, во 6 изборни единици и употреба на Бадинтеровото правило при гласање за одредени прашања²⁴).

Ако се земе предвид тезата на Вилијамс дека планирањето и јазичната политика се важни за стабилноста и развојот на едно мултикултурно општество и истите треба да бидат формализирани преку образовни политики, политики за вработување и комуникации, од горенаведеното може да се заклучи дека во македонскиот случај ова се оствари во целост. На некој начин отпочна и спроведување на *етноразвојот* за кој зборува Штавенхаген, кој подразбира обезбедување на право на политичко учество во одлуките за прашањата кои се однесуваат на самите малцинства. Воведувањето на *Бадинтеровото* правило за гласање и формирањето на Комитетот за односи помеѓу заедниците на собраниско ниво и комисиите за односи меѓу заедниците на општинско ниво, видно ја зголемија можноста за учеството на немнозинските заедници во одлучувачкиот политички процес за прашања поврзани со правата на припадниците на немнозинските заедници, прашања за децентрализација и развој на локална самоуправа, како и за прашања поврзани со културата, симболите, знамињата, имињата на улиците и др. на локално ниво. Ваквото право овозможи, она што според концептот на етноразвојот се предвидува, слобода на избор на развој, кој ќе соодветствува на традиционална и културна различност на заедниците.

Земајќи ги предвид горенаведените реформи, се претпоставува дека и потенцијалот за евентуален конфликт за кој зборуваат Дејвид Лејк и Доналд Рочилд, би се отстранил. Според нивното гледиште, индивидуите и групите кои поседуваат политичка моќ, имаат привилегиран пристап кон контролата

²⁴ Бадинтеровото правило се употребува за закони кои директно ги засегаат културата, употребата на јазиците, образованието, личните документи и употребата на симболите, за кои Собранието одлучува со мнозинство гласови од присутните пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од присутните пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија. Амандман X од Уставот на Република Македонија со кој се замени членот 69.

и дистрибуцијата на оскудните ресурси, и останатите се чувствуваат обесправени во однос на изворот на благосостојба, која овие ресурси ја нудат. Во македонскиот случај не само што сите етнички заедници имаат свои претставници во политичката арена и директно одлучуваат за одредени прашања поврзани со нивната културна и јазична различност, туку и имаат привилегиран пристап до работните места, во пристапот кон образовниот процес, во однос на јазичните права и учество во владините договори. Сите овие измени не само што го подобруваат индивидуалниот статус на припадниците на мнозинските заедници, туку имаат и позитивен ефект врз развојот. Тргувајќи од Бадинтеровото правило кое се однесува на одредени прашања, меѓу кои се вклучува и прашањето за развој на децентрализацијата, беше направена нова територијална поделба на општините, преку која се овозможи формирање на мешани етнички општини. Во одредени од нив мнозинското население е од редовите на мнозинските заедници, чиј состав овозможува обезбедување на места во раководни институции, односно освојување на градоначалнички и советнички места.

Начелото за соодветна и правична застапеност, овозможи корекција на етничкиот дисбаланс во јавните и државни тела, со кој се овозможи подобрување на социјалната структура на припадниците на мнозинските заедници. Спроведувањето на ова начело пак, при вработување во Полицијата и Министерството за внатрешни работи, ја врати довербата во институциите, го зголеми чувството на рамноправност помеѓу редовите на припадниците на мнозинските заедници и доведе до стабилизација во државата. По ова прашање секако дека треба да се истакне и аномалијата дека многубројни од вработувањата врз основа на начелото за соодветна и правична застапеност се сведени само на хартија без, формално правна примена, односно без активно да бидат ангажирани во работниот процес. Сè додека реално не се реши овој проблем, чувството на рамноправност, иако формално постои, реално целосно не го дава ефектот на стабилност.

Во однос на измените поврзани со јазичното прашање, обезбедувањето на високо образование на јазикот кој го зборува 25 % од населението и политиката на позитивна дискриминација при упис на факултетите за припадниците на мнозинските заедници, го зголеми бројот на дипломиран кадар, кој автоматски значи и зголемување на човечкиот капитал од редовите на овие заедници, односно професионален кадар за високи работни позиции. Употребата, пак, на друг службен јазик, освен македонскиот јазик и кирилското писмо во рамките на локалната самоуправа, исто така отвори нови работни места и им овозможи на припадниците на мнозинските заедници да бидат конкурентни во пристапот кон тие работни места.

Сите овие примери не само што ја подобруваат социјалната структура, која според одредени теоретичари е битна за развојот, истите придонесуваат

како до стабилност на државата, така и до нејзина модернизација и општ развој во општеството.

4. Заклучок

Од досега изнесеното и од резултатите од анализата на македонскиот случај може да се изведат неколку заклучоци.

Република Македонија иако беше нарекувана оаза на мирот, епитет добиен заради умешноста да го избегне конфликтот при преминот од еден во друг политички систем, сепак на крајот како резултат на целата дестабилизација на регионот и внатрешни немири предизвикани од страна на една од националностите, односно немнозински заедници, таа се соочи со вооружен конфликт и стана еден од примерите на тезата, дека мултикултурното општество е склоно кон конфликт, кој од своја страна има директно влијание врз економскиот развој во општеството.

Ако ги земеме предвид сите причини кои беа наведени како фактори за конфликт во хетерогените општества, она кое најмногу соодветствува во македонскиот случај е борбата за рамноправност во контролирање на „оскудниите“ ресурси, односно обезбедување на работни места, додека од наведените карактеристики поврзани со различноста, јазикот е оној кој игра најголема улога како во мобилизацијата, така и во барањата.

Една од најголемите придобивки пак, од уставното реформирање, е употребата на Бадинтеровото правило, кое овозможува директно учество во политичкото одлучување за прашања битни за етноразвојот.

Може да се резимира дека сè она што се спроведе како политика за промовирање на мултикултурниот, односно мултиетнички карактер, секако дека доведе до развој (ако се земе предвид зголемувањето на учеството на сите заедници во јавната сфера, зголемениот број кадар со високо образование од редовите на немнозинските заедници, зголемениот број на работни места кои предвидуваат употреба на службените јазици различни од македонскиот јазик, подобрување на влијанието во политичкото одлучување по одредени прашања), но сепак истата за жал, не гарантираат трајна стабилизација на државата. Последните збиднувања, кои се однесуваат на Платформата на трите албански партии кои добија гласови на последните одржаните вонредни парламентарни избори во декември 2016 година, и изнесена во периодот на формирање на владина коалиција, покажува дека албанската заедница по 15 години од потпишување на Охридскиот рамковен договор и негово постепено спроведување во текот на овој период, не е задоволна и се навраќа на првичните барања, односно на конститутивното и јазичното прашање. Во Платформата, која се предвидува да биде основа на албанските партии во преговарањето за формирање на нова влада, се бара албанскиот јазик да добие статус на официјален

јазик на целата територија на земјата, економска рамноправност, учество во решавање на спорот со името со Грција, редефинирање на националните симболи на Македонија, односно на химната и знамето и други прашања. Оттука може да се заклучи дека албанската заедница не само што не го почитува Охридскиот рамковен договор кој беше направен по теркот на нивните барања и со цел нивно привилегирање, тие не го почитуваат ниту Уставот на Република Македонија, ниту пак унитарниот карактер на државата. Ако мнозинската заедница прифати одразување на мултиетничкиот карактер во јавната сфера, во политичките институции и формирање на микро мултикултурни средини, немнозинската заедница треба да цели кон промоција и развој преку својата различност, меѓутоа во рамките на државата. Користењето на својот културен и јазичен потенцијал треба да се води во насока на развој на општеството преку различноста, во позитивна смисла (како на пример, туристичка атракција), која ќе доведе до економски развој, а не преку сепарација, кршење на уставните начела и поделба на државата.

Користена литература

Извори:

- Устав на Република Македонија
- Службен весник на Република Македонија

Печатена литература:

- Louis Andrews (Reviewed by) *Understanding multiethnic politics*, Tatu Vanhanen, *Ethnic Conflicts Explained by Ethnic Nepotism*, Stamford, Connecticut: JAI Press Inc., 1999
- Mario Aldo Toscano, (a cura di), *Introduzione alla sociologia*, 13 edizione Franco Angeli, Milano, 2006
- Поделба на власта и имплементација на Охридски договор, Фондација Fridrich Ebert, Канцеларија Скопје, Скопје, 2008
- Silvia Cortellazzi, Silvia Spreafico, Italo Piccoli e Lino Sartori, *Il lavoro sostenibile, Politiche di lavoro, territorio e sviluppo locale*, Franco Angeli, Milano, 2004
- Stefania Giannini, Stefania Scaglione (edited by), *Introduzione alla sociolinguistica*, Carocci, Roma, 2003
- Иван Додевски, (edited by), *Мултикултурализмот во Македонија, модел во настанување*, Foundation Open Society Institute- Macedonia, Скопје, 2005
- D. Dwyer, D. Drakakis-Smith, *Ethnicity and development*, John Wiley and sons, Chichester, 1996 - John Edwards (edited by), *Linguistic minorities, policies and pluralism*, Academic press, London, 1984
- William Easterly e Ross Levine, *Africa's growth tragedy: Policies and Ethnic*

- divisions*, The Quarterly Journal of Economics, 1997
- Will Kymlicka, *Cittadinanza multiculturale*, Il Mulino, Bologna, 1999
 - David A. Lake, Donald Rothchild, *Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict*, in International Security, 21 (2), 1996
 - Jose G. Montalvo, Marta Reynal Querol, *Religious polarization and economic development*, in Economic letters, n 80, Agosto 2003
 - Adora Ofodile, *The impact of ethnic diversity on economic growth: the case of African countries*, paper, April 2001
 - Славко Миросавлевски, *Источна Европа помеѓу етничаризмот и демократијата*, ИП Љуботен, Скопје, 1993
 - Michael Porter, *The competitive advantage of nations*, Macmillan, London, 1990
 - Giuseppe Scidà, *Avventure e disavventure della sociologia dello sviluppo*, Franco Angeli, Milano, 2004
 - Di Mario A. Toscano, *Introduzione alla sociologia*, Franco Angeli, Milano, 2006,
 - Samuel Huntington, *Lo scontro delle civiltà e il nuovo ordine mondiale*, Garzanti, Milano, 1997
 - Collin H. Williams, *Linguistic minorities in democratic context*, Palgrave Macmillan, New York, 2008

Електронски извори:

<http://izbornaarhiva.mk>

<http://www.toqonline.com/archives/v2n4/TOQv2n4Andrews>

www.fes.org.mk

http://www.econ.upf.edu/~reynal/ec_let_august03

<https://sites.duke.edu/djepapers/files/2016/08/ofodile>

https://williameasterly.files.wordpress.com/2010/08/17_easterly_levine_africagrowthtragedy_prp

[http://dss.ucsd.edu/~dlake/Reprints/Containing%20Fear,%20IS%201,%202%20\(1996\).pdf](http://dss.ucsd.edu/~dlake/Reprints/Containing%20Fear,%20IS%201,%202%20(1996).pdf)

Summary

This paper studies the multiculturalism (in heterogeneous form) as a cause of conflict as well as development policy. The first part consists of examples of theoretical views, according to which ethnic heterogeneity in multicultural environments is cause of conflict consequently affecting the development, and examples of implementation

policies that can lead to development. The second part provides examples from the Macedonian multicultural environment in the context of previously described and expressed theoretical views. There is also analysis of motives leading to the conflict in 2001 and implementation of policies to reflect the impact of multicultural character in further development.

Keywords: *multiculturalism, conflict, development, Macedonian case.*